

Muž, kterého proslavila demise

Alfred Duff Cooper jako jediný člen Chamberlainovy vlády odstoupil na protest proti mnichovské dohodě

JIŘÍ ELLINGER

V říjnu 2021 udělil prezident Miloš Zeman Řád Bílého lva občanské skupiny I. třídy Alfredu Duffovi Cooperovi (1890–1954), britskému ministru, jenž neschvaloval politiku ústupků vůči nacistickému Německu. „Možná jsem zničil svou politickou kariéru, na tom však málo záleží,“ řekl ve svém rezignačním projevu. „Zůstalo mi něco, na čem mi záleží mnohem víc – stále mohu chodit po světě s hlavou vztyčenou.“

Alfred Cooper se narodil 22. února 1890 v Londýně do dobře situované rodiny. Přes matku, pocházející ze Skotska, měl aristokratické kořeny. Jeho babička byla nemanželskou dcerou krále Viléma IV. (vládl v letech 1830–1837), strýc měl zase za ženu nejstarší dceru krále Eduarda VII. (vládl v letech 1901–1910) Luisu. Tato skotská šlechtická linie umožnila Cooperovi (podle rodového jména své matky byl znám jako Duff) přístup k nejvyšším vrstvám, včetně královské rodiny – přátelsky se stýkal i s králem Jiřím VI. (na trůnu 1936–1952). Ostatně Cooperovi rodiče byli předky také bývalého britského premiéra Davida Camerona.

Během studií v Oxfordu se Cooper seznámil se svou budoucí ženou, lady Dianou Manners, dcerou vévody z Rutlandu. Diana byla vyhlášená krasavice a ve dvacátých a třicátých letech slavná divadelní i filmová herečka. Ve své době tak Duff Cooper s lady Dianou patřili k nejslavnějším párům. Její rodina však sňatku moc nepřála – jednak nebyl Cooper tak bohatý, ale především byl již tehdy proslulý jak svým nadměrným pitím, tak četnými milostnými románky (ani jednoho se po svatbě rozhodně nevzdal).

Duff Cooper po studiích vstoupil do diplomatických služeb, ovšem do života jeho i celé jeho generace brzy přinesla zlom první světová válka.

Svatba Alfreda Duffa Coopera a lady Diany Manners, 1919

Foto: ČTK/Mary Evans

Duff Cooper jako ministr námořnictva (First Lord of the Admiralty) přichází 1. září 1938 na jednání kabinetu. O měsíc později podá demisi. Foto: ČTK

V roce 1917 narukoval a půl roku strávil na frontě ve Francii. V těžkých bojích, kterých se zúčastnil, prokázal mimořádnou odvalu. Měl štěstí – byl sice lehce raněn, ale válku přežil. Z jeho oxfordské skupinky největších přátel, tzv. Coterie, přitom za války zahynuli téměř všichni, včetně Raymonda Asquitha (syna bývalého premiéra). Velká válka tragicky zdecimovala britskou elitu a stala se psychologickým základem hlubokých obav z dalšího možného válečného

konfliktu, na němž stála i politika appeasementu. Přitom ti, kteří mu alespoň částečně oponovali, jako byli právě Cooper, Winston Churchill či pozdější premiéři Anthony Eden nebo Harold Macmillan, zažili boje na frontě na vlastní kůži, zatímco hlavní zastánci usmířování s Německem jako Neville Chamberlain či ministr zahraničí v době Mnichova lord Halifax nikoliv.

V roce 1924 byl Cooper za konzervativce poprvé zvolen poslancem

(s krátkou přestávkou jím zůstal až do roku 1945) a jeho talent, výřečnost i skvělé společenské kontakty mu umožnily rychle se posouvat i na vládní pozice. V letech 1931–1935 sloužil jako politický náměstek na dvou důležitých ministerstvech, nejprve na ministerstvu války a od roku 1934 na ministerstvu financí. Tam byl přítom náměstkem Nevilla Chamberlaina, již tehdy klíčového muže vlády.

Duff Cooper byl také nadaným autorem. Pravidelně psal politické sloupky do novin, i když většinou raději anonymně. V roce 1932 vyšel jeho úspěšný a oceňovaný *Talleyrand*, životopis Napoleonova ministra zahraničí. V letech 1935 a 1936 pak vydal dvoudílný životopis britského velitele z první světové války hraběte Haiga. Jeho *Haig* přitom vznikl v době, kdy Cooper nejenže popisoval britskou válečnou strategii v minulé válce, ale již tvořil její podobu pro případ války nové. Po volbách v listopadu 1935 byl totiž poprvé jmenován členem kabinetu jako ministr války (Secretary of State for War).

Počátek zbrojení

Ministerstvo války bylo zodpovědné za pozemní síly, ale mnohem větší roli v britských ozbrojených silách hrálo letectvo, a především klíčové námořnictvo. Britská obranná politika byla v té době nově definována dokumentem z března 1935, tzv. *Bílou knihou o obraně* (White Paper on Defence). Ta byla posunem k realističtější obranné politice po nástupu Adolfa Hitlera k moci v Německu v roce 1933. Do té doby jasně převládající mínění, že za minulou válku mohlo zbrojení, a tudíž prostředkem k udržení poválečného míru musí být především odzbrojování hlavních mocností, bylo přitom ještě i v roce 1935 velmi silné. Počínající debatu o tom, zda za napjaté mezinárodní situace nebude lepší být

dobře vyzbrojen, tak – za značného politického rizika – zahájili právě konzervativci.

Duff Cooper byl aktivní a dynamický ministr, bojující za svůj resort. Vytrvale požadoval posílení pozemní armády, která by se v případě války znovu zapojila jako expediční síla do bojů na kontinentě. Vojská strategická byla ale založena na letectvu (jak na obranných stíhačkách, tak především na útočných bombardérech, což mělo vést k odstrašení protivníka) a na síle britského námořnictva, dominujícího světovým oceánům a sloužícího jako pilíř Britského impéria s těžištěm v Indii. Cooperem navržené posílení pozemních sil vyvolalo jeho první velký politický střet s ministrem financí Chamberlainem.

Když v květnu 1937 stanul Neville Chamberlain v čele vlády, byl Cooper kupodivu povýšen. Chamberlain jej přesunul právě na klíčové ministerstvo námořnictva. Jako First Lord of the Admiralty bude Cooper – aktivní a inovativní ministr – mnohem užitečnější, soudil nový premiér. Nebude již pracovat na posílení expedičních pozemních sil (s čímž Chamberlain nesouhlasil), ale může svou energii věnovat rozhodující síle britského impéria, tedy vojenskému námořnictvu.

Když v únoru 1938, těsně před nacistickým anšlusem Rakouska, podal nečekanou demisi populární ministr zahraničí Anthony Eden, bylo to překvapením i pro Coopera. S důvody Edenovy rezignace však nesouhlasil. Tak jako premiér, i Cooper rozhodně podporoval další vstřícné kroky vůči Mussoliniovi Itálii. Tu bylo podle nich třeba využít k vyvažování Hitlerova Německa. Bude-li Mussolini zahrán do Hitlerovy náruče, může Británie zapomenout na jakékoliv zadržování dalších nacistických nároků, soudil Cooper realisticky bez ohledu na italskou invazi v Habeši.

Od jara 1938 se pozornost soustřeďovala na Československo jako na další možný terč nacistické politické, nebo v nejhorším případě i vojenské agrese. Sudetoněmecké obyvatelstvo v československém pohraničí přitom sloužilo jako záminka. Už v březnu

1938 Duff Cooper snášel argumenty pro to, aby Británie veřejně podpořila Francii a dala najevo, že pokud se Francie (smluvní spojenec Československa – se kterým přitom Británie sama spojeneckou smlouvu neměla) kvůli ČSR dostane do války s Německem, přijde jí Británie na pomoc.

Krise vyvrcholila v září 1938. Chamberlain se rozhodl ji řešit bezprecedentním přímým osobním jednáním s Hitlerem v Německu. Dne 15. září 1938 tak v Berchtesgadenu vyslechl Hitlerův požadavek na odstoupení československého pohraničí s více než polovičním zastoupením německého obyvatelstva a bezprostřední obsazení tohoto území nacistickou armádou. Britsko-francouzská jednání 18. září vedla k závěru, že jediným řešením může být tlak na pražskou vládu, aby odevzdala Sudety Německu výměnou za bezpečnostní garance nových hranic.

Nemohu věřit tomu,
že v Evropě může být
trvalý mír, dokud bude
v Německu vládnout
nacismus
Duff Cooper, 17. září 1938

Cooper byl z těchto ústupků Německu hluboce deprimovaný. Už 17. září na jednání vlády tvrdil, že „hlavním zájmem této země vždy bylo bránit tomu, aby některá mocnost dosáhla dominance nad Evropou. Nyní čelíme možná nejmocnější zemi, která kdy Evropě dominovala, a odpor vůči ní je tedy zjevným britským zájmem. Kdybych si myslel, že kapitulace přinese trvalý mír, byl bych pro kapitulaci. Ale nemohu věřit tomu, že v Evropě může být trvalý mír, dokud bude v Německu vládnout nacismus.“

Odstoupení Sudet Německu, po tvrdém britsko-francouzském nátlaku, československá vláda přijala už 21. září 1938. Na dalších jednáních s Chamberlainem 22. a 23. září v Godesbergu však Führer své požadavky stupňoval – pokud nebude do 1. říj-

na vyřešeno také postavení polské a maďarské menšiny v ČSR, přijde německá invaze. S „podmínkami, které by mohly být uvaleny na nějaký národ leda po dlouhé prohrané válce“, Cooper rozhodně nesouhlasil. Odmítal další ústupky Hitlerovi i za cenu toho, že by Británie měla jít po boku Francie do války. Na jednání vlády 24. září Cooper prosazoval vyhlášení všeobecné mobilizace jako jasný vzkaz, že Británie je odhodlána bojovat – a jako poslední prostředek, jak Hitlera od invaze odstrašit.

Demise kvůli ustupování Hitlerovi

Hitlerovo pozvání k jednáním do Mnichova 29. září vnímal i Cooper pozitivně: „Teď poprvé věřím, že válka nebude. Je těžko představitelné, že se čtyři muži na společném setkání nebudou umět dohodnout na metodě předání území, jehož odstoupení už bylo rozhodnuto,“ zapsal si do deníku v naději, že bezprostředně hrozící německá invaze do ČSR bude na poslední chvíli odvrácena.

Podmínky mnichovské dohody však pro něj byly poslední kapkou. „Na první pohled jsem cítil, že s nimi nemohou souhlasit,“ stojí v jeho deníkovém zápisu z 30. září. „Princip invaze v nich zůstal. Německé jednotky tam mají vpochodovat už zítra a Češi tam mají ponechat všechny své instalace nedotčené. To znamená, že budou muset předat všechna svá opevnění, zbraně atd., do kterých investovali miliony, a nedostanou za ně žádné kompenzace. [...] Když jsem se ráno oblékal, rozhodl jsem se, že musím rezignovat.“

Britská veřejnost (stejně jako francouzská) přitom přijala Mnichov s velkou euforií a úlevou, že se na poslední chvíli podařilo zabránit válce. Cooper ale oznámil premiérovi svou demisi. „Řekl jsem, že nejenže tyto podmínky nebyly dost dobré, ale že mám také velké obavy do budoucna. Všichni si musíme přiznat, že bychom nemuseli Německu tolik ustupovat, kdyby naše ozbrojená síla byly silnější. Mnohokrát na jednáních kabinetu zaznělo, že nakonec budeme muset mnohem rychleji postupovat se znovuvyzbrojením. Ale jak

by se to teď mohlo stát, když premiér právě informoval davu, že máme ‚mír pro naši dobu‘ a že jsme zrovna uzavřeli dohodu o tom, že už nikdy nepovedeme válku s Německem?“ Zde Cooper narážel na to, co Chamberlain považoval za klíčový výsledek své cesty do Mnichova – nikoliv čtyřstranné ujednání o podmínkách předání československého pohraničí Německu, ale dvoustrannou deklaraci, kterou s Hitlerem podepsali na zvláštním jednání ráno 30. září, „symbolizující touhu obou národů již nikdy spolu nevést válku“. To byl onen Chamberlainův „mír pro naši dobu“ na papíře, který ukazoval nadšenému davu po přistání v Londýně 30. září.

Když 3. října 1938 oznámil Duff Cooper v debatě o Mnichovu v Dolní komoře svou rezignaci, zůstal jediným z ministrů, který odstoupil. Ve svých pamětech později o svém vystoupení napsal: „Řekl jsem, že dokážu rozumět neochotě lidu této země jít do války kvůli Česko-Slovensku, a právě proto jsem se snažil přesvědčit své bývalé kolegy o tom, aby na problém nenahlíželi pouze jako na otázku Česko-Slovenska. Pokud bychom bývali šli do války, jako že jsme nakonec opravdu málem šli, pak ne kvůli Česko-Slovensku, stejně jako jsme v roce 1914 nebojovali kvůli Srbsku či Belgii. [...] Bývali bychom měli jít do války v souladu se zdravou, tradiční zahraniční politikou Anglie, abychom zabránili jedné velmoci, jednající v rozporu s mezinárodními závazky, právem národů i dekrety morality, dominovat brutální silou nad evropským kontinentem.“

Velvyslanec a spisovatel

Britské rozhodnutí jednat o Velké alianci s Francií a Sovětským svazem z května 1939 vedlo jen ke krachu těchto rozhovorů v srpnu 1939 a nakonec po německé agresi vůči Polsku k britskému vyhlášení války Německu 3. září 1939. Duff Cooper měl pravdu – válce s Hitlerovým Německem se nešlo vyhnout.

Do nového válečného kabinetu byl Chamberlain nucen v září 1939 přizvat i členy vlastní nespokojené

Na portrétním snímku z roku 1939

Foto: Wikipedia.org

konzervativní frakce – na prvním místě Winstona Churchilla, který se stal ministrem námořnictva. Do širší vlády se vrátil i Anthony Eden. Duff Cooper, po Churchillovi a Edenovi třetí nejvlivnější člen stranické opozice, však zůstal záměrně opomenut.

Teprve po krachu britské válečné operace v Norsku a se zahájením německé ofenzívy na západní frontě napadením Nizozemska, Belgie a Lucemburska Chamberlain jako premiér 10. května 1940 padl. V čele nové vlády – tentokrát již široké koalice, zahrnující i dosud opoziční labouristy a liberály – jej nahradil Winston Churchill. Coopera pojilo s Churchillem dlouholeté blízké přátelství a až po jeho nástupu k moci se znovu vrátil do vlády: v květnu 1940 se stal ministrem informací. Bylo to pro něj ale zklamání – nestal se členem válečného kabinetu, a byť byl dříve šéfem dvou ze tří vojenských resortů (a tudíž mohl být právě v době války svými zkušenostmi velmi užitečný), žádný skutečně klíčový úřad nedostal. Na ministerstvu informací byl nespokojený, protože příliš nesouhlasil ani s válečnou propagandou, ani s potřebou cenzurovat v době

bojů tisk. Když byl v červenci 1941 odvolán, byla to pro něj úleva.

V létě 1941 byl Cooper vyslán jako zvláštní představitel na misi do Singapuru, klíčové britské pevnosti na Dálném východě. Jenže už v únoru 1942 Singapur padl, když ho dobyli a obsadili Japonci, v jedné z nejvíce poškozujících epizod britských imperiálních i válečných dějin. Byť na tomto tragickém vývoji neměl Cooper žádný přímý podíl, sám uznával, že to bylo pro jeho politickou kariéru devastující: „V politice je zničitější být spojován, jakkoliv vzdáleně, se selháním. Singapur symbolizoval neúspěch a já jsem byl v Singapuru na zvláštní misi.“

Rok a půl byl Cooper mimo aktivní vládní služby. Až na podzim 1943 jej ministr zahraničí Anthony Eden jmenoval britským představitelem u Francouzského výboru pro národní osvobození (Comité français de Libération nationale, CFLN), který zformoval v Alžírě Charles de Gaulle jako hlavní orgán francouzského protiněmeckého odboje. Odsud se v létě 1944 Cooper přesunul do osvobozené Paříže jako nový britský velvyslanec ve Francii. Vrátil se tak do diplomatických služeb, ve kterých jeho veřejná kariéra před třiceti lety začínala. Jeho úkolem bylo především uklidňovat hluboké osobní nevraživosti mezi de Gaullem a Churchilllem. Ve funkci velvyslance ve Francii (byť šlo o jasnou politickou nominaci) jej překvapivě ponechala i nová labouristická vláda, která se dostala k moci po volbách v létě 1945. Po válce se tak Cooper iniciativně podílel na sjednání nové spojenecké britsko-francouzské dohody, tzv. smlouvy z Dunkirku z března 1947. Cooper, jeden z předních frankofilů své generace, dlouhodobě přesvědčený o potřebě spojení s Francií, kterou naopak mnozí Britové vnímali jako historického rivala a po katastrofě roku 1940 také jako upadající a nespolehlivou mocnost, tak stál u zrodu klíčového poválečného partnerství, jež v éře nastupující studené války definovalo novou evropskou západní alianci, podpořenou historickým závazkem Severoatlantické aliance

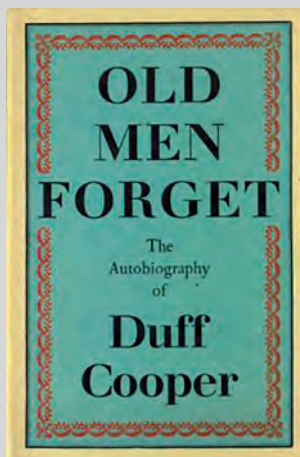
Literatura

DUFF COOPER, Alfred: *Old Men Forget. The Autobiography of Duff Cooper.* Rupert Hart-Davis, London 1953

STEWART, Graham: *Burying Caesar. Churchill, Chamberlain and the Battle for the Tory Party.* Weidenfeld and Nicolson, London 1999

CHARMLEY, John: *Duff Cooper.* Weidenfeld and Nicolson, London 1986

NORWICH, John Julius: *The Duff Cooper Diaries 1915–1951.* Weidenfeld and Nicolson, London 2005

V říjnu 1953, krátce před smrtí, na honu v Rambouillet

Foto: ČTK / ZUMA / Keystone Pictures USA

(NATO) i Spojenými státy. V říjnu 1948 Cooperova mise ve Francii skončila a s ní i jeho veřejné působení.

Duff Cooper byl odvážným politikem s talentem, jenž nebyl naplno realizován. Z velkých mužů, kteří ve třicátých letech v té či oné míře oponovali Chamberlainovu appeasementu, se stali hlavní tvůrci nové britské politiky – Winston Churchill byl vítězem druhé světové války, premiérem se po něm stal i Anthony Eden a funkci ministerského předsedy v šedesátých letech zastával i Harold Macmillan. Pouze Duff Cooper z této velké čtveřice na žádné vyšší posty nedosáhl. Politiku sice miloval, ale obětovat jí vše se mu nechtělo. Na to byl příliš velký bonviván s láskou k alkoholu, ženám, literatuře i dalším potěšením bohatého života. Po válce vydal svůj jediný román, *Operation Heartbreak* (1950), vycházející z válečné operace na Sicílii. Jeho velmi působivé paměti, nazvané *Old Men Forget*, vyšly v roce 1953, už poté, co byl za své zásluhy jmenován vikomtem z Norwiche. Nesporný autorský talent po něm zdědil i jeho jediný syn, John Julius Norwich (1929–2018), který se po letech v diplomatické službě stal také známým historikem a spisovatelem.

Duff Cooper zemřel předčasně v necelých šedesáti čtyřech letech, 1. ledna 1954, na následky cirhózy jater. pd

Jiří Ellinger (1974) vystudoval historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde získal doktorát z obecných dějin. V letech 1999–2000 absolvoval výzkumný pobyt na The Queen's College v Oxfordu. Je autorem monografie *Neville Chamberlain. Od usmiřování k válce. Britská zahraniční politika, 1937–1940* (Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2009). Od roku 2001 pracuje na ministerstvu zahraničních věcí, byl mj. vedoucím politického úseku na zastupitelském úřadě ve Washingtonu či zástupcem velvyslankyně na Stále misi při OSN v New Yorku. Externě přednáší americké dějiny na FF UK.